

Ірина Борбенчук

кандидат філологічних наук, доцент
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
Київ, Україна
ORCID ID 0000-0003-3531-6884
borbenchuk.ira@gmail.com

Галина Северина

викладач кафедри теорії, практики та перекладу англійської мови
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
Київ, Україна
ORCID ID 0009-0005-0394-1273
severyna.kpi@gmail.com

Маргарита Маєвська

магістрантка факультету лінгвістики
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
Київ, Україна
ORCID ID [0009-0000-2594-2166](https://orcid.org/0009-0000-2594-2166)
maemair@gmail.com

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТЕРМІНОЛОГІЇ ОФІЦІЙНИХ ДОКУМЕНТІВ НАТО: ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АСПЕКТ

Стаття присвячена дослідженню англійської термінології офіційної документації НАТО та специфіці її перекладу українською мовою. Визначено, що Агенція стандартизації НАТО контролює поширення статутів, стандартів, доктрин, що допомагає ефективній взаємодії та співпраці між союзниками, а характерною особливістю офіційних документів є зв'язок із міжнародним правом, що передбачає обов'язкову адекватність в перекладі, уніфікований запис, правову реалізацію. Термінологічну систему НАТО складають терміни і скорочення, дані (примітки, приклади, кросс-посилання) і метадані (рейтинг прийнятності, джерело, дата затвердження). Встановлено, що успішне використання документації такого типу в Україні потребує адаптації військової термінології до українського лінгвістичного та культурного контексту. Завдяки структурно-семантичному аналізу було визначено основні моделі перекладу термінів та зафіксовано частини мови, які формують структурні моделі. Багатокомпонентні військові терміни офіційних документів НАТО перекладаються за допомогою аналогічних препозитивних атрибутивних сполучень, шляхом перестановки компонентів, із застосуванням функційної заміни, за допомогою калькування. З'ясовано, що найчастіше переклад військової термінології здійснюється завдяки описовому способу, дослівному перекладу, транслітерації, транскрибуванню, семантичному перекладу, що передають змістове наповнення англійських термінів. Часто у текстах військової тематики зустрічаються аббревіатури й скорочення, які потребують певних роз'яснень і навіть декодування, оскільки несуть цінну інформацію і не можуть бути дослівно відтворені мовою перекладу. Підсумовано, що військова лексика офіційних документах НАТО перекладається своєрідними термінами військового спрямування та потребує напрацювань в стандартизації та уніфікації перекладацької термінологічної бази.

Ключові слова: військова лексика; військова термінологія; офіційна документація НАТО; перекладацькі аспекти; структурно-семантичні особливості.

1. ВСТУП

Постановка проблеми. Військові альянси й союзи є частиною світової політики та відіграють важливу роль при урегулюванні збройних конфліктів, вирішенні питань

національної безпеки, встановлені мирних стосунків між країнами. НАТО як організація, утворена після Другої світової війни, і сьогодні впроваджує політику, прописану в Статуті, та має плив на міжнародній арені. Агенція стандартизації НАТО, що виникла в січні 1951 року, за період існування була кілька разів перейменована, змінювала місце знаходження, однак значущість організації була доведена неодноразово. Серед основних документів, якими керується НАТО варто відзначити: The NATO Terminology Programme and NATO Term, Ian Jones; The NATO Glossary of Terms and Definitions "AAP-06" (2013); NATO Glossary of Abbreviations Used in NATO Documents and Publications "AAP-15" (2016); The NATO Standard "AAP-77" (2018) та ін., які потребують екстра- та інтралінгвальних досліджень для оптимізації використання в міжнародній сфері з напрацюванням єдиної термінологічної перекладацької бази.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Військова тематика становить інтерес для різних галузей знань (історія, політологія, соціологія, масова комунікація тощо), відповідно і сучасні лінгвістичні студії вбачають потребу у вивченні військової сфери із застосуванням антропоцентричних підходів. Теоретичні засади військового перекладу були розглянуті у працях як вітчизняних (Н. Бхіндер, І. Литовченко, Н. Яценко), так і зарубіжних (L.A. Chaloupský, B. Chappell, R. Cowley, G. Parker, W.A. Silkett) науковців. Основні напрямки досліджень сфокусовані на специфіці перекладу (В. Балабін, Н. Гасюк, М. Зайцева, О. Пуш, В. Яблочнікова), вивченні структурних (Д. Василенко, В. Литовченко, Ю. Лукіячук) та лексико-семантичних особливостей (Н. Гомон, С. Гриценко, Б. Дем'яненко, В. Дем'яненко, В. Коновалова, Н. Лутай) військової термінології, розгляду власне документації НАТО (О. Ковтун, І. Лисичкіна, О. Лисичкіна, Є. Проценко).

Військова термінологія об'єднує слова, що «вживаються у зв'язку з військовими поняттями, та емоційно-зabarвлені елементи військового лексикону, які є у більшості випадків стилістичними синонімами військових термінів» (Пуш, 2022, с. 305) і принциповим є уніфікація військової лексики та військової діяльності, що регулюється інструкціями, статутами, внутрішніми документами (Гомон, 2023, с. 168). При студіюванні офіційних документів НАТО слід враховувати лінгвістичні, прагматичні, культурологічні, семіотичні проблеми, пов'язані з розумінням тексту та передачі його змісту (Пальчевська, 2023, с. 140). Цьому сприяє стандартизація як обов'язковий аспект НАТО, що розповсюджується на сферу використання спільного обладнання, тактик і доктрин, процедур і термінів, що слугує ефективній взаємодії та оперативній синергії між союзними військами. Разом з тим, щоб покращити управління термінологією, в НАТО була створена робоча група «Підгрупа з термінології», що мала завдання переглянути глосарії, які використовувалися в НАТО, та унормувати зміст і термінографію. Зауважимо, що до складу термінології НАТО входять терміни та їх скорочення, визначення, а також дані, пов'язані з термінологією (примітки, приклади, крос-посилання і т.д.) та метадані, необхідні для управління ними (рейтинг прийнятності, джерело, дата затвердження) (Jones, 2011, pp. 2-4).

Мета статті полягає у визначенні структурно-семантичних особливостей термінології офіційних документів НАТО та специфіці їх перекладу українською мовою. Мета дослідження зумовлює необхідність виконання таких **завдань**: обґрунтувати властивості військової документації та характерні риси військової термінології; здійснити структурно-семантичну класифікацію військових термінів; визначити характерні перекладацькі прийоми та їх застосування в офіційних документах НАТО.

2. МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Матеріалом дослідження є військові терміни офіційних документів Glossary of Terms and Definitions Concerning the Safety and Suitability for Service of Munitions, Explosives and Related Products, AO-38 (2000) та The NATO Glossary of Terms and Definitions "AAP-06" (2013), що були розглянуті із застосуванням таких методів, як вивчення та систематизація, метод термінологічного та структурно-композиційного аналізу, метод перекладацького аналізу.

3. РЕЗУЛЬТАТИ Й ОБГОВОРЕННЯ

Характерною рисою офіційних документів НАТО є їх зв'язок з міжнародним правом, що передбачає точність і адекватність перекладу, уніфікований запис, правову реалізацію чи функцію. У текстах документів НАТО спеціальні терміни пов'язані із суспільною (політична й економічна лексика) та військовою тематикою (зброя, техніка, звання і ранги). Військову лексику можна поділити на три групи: військова термінологія, що позначає поняття, пов'язані безпосередньо з військовою справою, збройними силами, способами ведення збройної боротьби і т.д.; військово-технічну термінологію, що включає науково-технічні терміни; емоційно-забарвлену лексику (сленг), що існує в основному в усній розмовній мові військовослужбовців (Зайцева, 2013, с. 98).

При визначенні закономірностей структурно-композиційної будови термінів у документах НАТО було зафіксовано англійські терміни, утворені за моделлю $N_1 + N_2$ (іменник 1 + іменник 2), які при перекладі українською мовою доцільно відтворювати наступним чином:

1) $N_1 + N_2$: *fallout pattern* – *патерн випадіння*, *heading indicator* – *індикатор курсу*, *harbour defence* – *оборона гавані*, *illumination fire* – *вогонь освітлення* ($N_2 + N_1$);

2) $N_1 + N_2$: *loaded weapon* – *заряджена зброя*, *imagery interpretation* – *фотографічна інтерпретація*, *action integral* – *інтегральна дія*, *gas actuator* – *газовий привод* ($Adj + N$);

3) $N_1 + N_2$: *mine clearance* – *розмінування*, *blasting cap* – *детонатор*, *booby trap* – *пастка* (N);

4) $N_1 + N_2$: *fallout contours* – *лінії контурів випадіння*, *test validation* – *підтвердження результатів тесту*, *line gauge* – *вимірювач ширини лінії* ($N_1 + N_2 + N_3$);

5) $N_1 + N_2$: *aircraft store* – *боєприпаси для літаків*, *map reference* – *координати на карті*, *map reference* – *координати на карті*, *arming delay* – *затримка у відбудовуванні* ($N_2 + Prep + N_1$);

6) $N_1 + N_2$: *Airdrop Platform* – *платформа для повітряної висадки*, *Shock Tube* – *трубка для визначення удару*, *wrench slots* – *слоти для гайкових ключів* ($N_2 + Prep + Adj + N_2$);

7) $N_1 + N_2 + N_3$: *fire support group* – *група підтримки вогнем*, *imagery interpretation key* – *ключ інтерпретації зображення*, *imagery data recording* – *запис даних зображення* ($N_3 + N_2 + N_1$);

8) $N_1 + N_2 + N_3$: *Air Defence Sector* – *сектор повітряної оборони*, *Peak Stress Point* – *вершина максимального навантаження*, *Instrument Landing System* – *система приладової посадки* ($N_3 + Adj + N_2$).

Взагалі, переклад як один із видів мовної діяльності, передбачає адекватне та повне відтворення думок, виражених однією мовою, за допомогою іншої. Такий переклад забезпечує правильне і точне передавання особливостей змісту оригіналу, поєднане із бездоганною мовною вірністю, враховуючи особливості структури, стилю, словникового запасу та граматики (Яблочнікова, 2023, с. 246). Процес перекладу з англійської на українську передбачає різні модифікації слів, фраз або цілих речень (лексично-семантичні, синтаксичні, граматичні трансформації), серед найпоширеніших з них виділяють:

1. буквальний переклад (не потребує додаткових граматичних або лексико-семантичних модифікацій і лексичні одиниці зрозумілі носію української мови);

2. узагальнення (спостерігається узагальнення фраз, які не вимагають уточнення в перекладі, а передбачають використання ситуаційного синоніма цих слів);

3. конкретизація (передбачає заміну слова, яке в оригіналі має широке значення, більш конкретним словом);

4. відслідковування (поетапне відтворення фраз, коли їхні складові частини перекладаються за допомогою відповідних лексичних засобів української мови);

5. експлікація (переклад лексичних одиниць за допомогою описового методу з наданням пояснення їхнього значення).

6. антономічний переклад (лексико-граматична трансформація, яка характеризується заміною стверджувальної форми в оригіналі на заперечену форму в перекладі);

7. транскрипція (використовується переважно при перекладі іноземних власних назв)

(Яблочнікова, 2023, с. 248).

При перекладі військової лексики офіційних документів НАТО було застосовано наступні способи:

– описовий спосіб: *scheduled wave* – заходи згідно графіку; *sea surveillance* – моніторинг на морському просторі; *mineable waters* – води, підходящі для мінування; *ground position indicator* – покажчик місцезнаходження на землі; *hang fire* – довгий запізнений постріл;

– дослівний переклад: *advanced base* – передова база; *advanced guard* – передова група, *relief* – рельєф; *heavy-lift-ship* – судно важкого підйому;

– часткова або повна транслітерація: *laser illuminator* – лазерний освітлювач; *helicopter lane* – літакорозбійний коридор; *high-density airspace control zone* – зона контролю повітряного простору високої щільності;

– транскрибування: *agent* – агент; *commander* – командир; *homing adaptor* – адаптер для радіоорієнтації; *detonator* – детонатор;

– семантичний переклад: *shelf life* – термін придатності; *master plot* – схема покриття поверхні; *guinea-pig* – підпільний корабель-дослідник, *half-life* – період радіоактивності.

Не меншої уваги під час усного чи письмового перекладу текстів військової тематики заслуговують різного роду абрєвіатури та скорочення, які здебільшого не мають відповідників у мові перекладу, а їх розшифрування займає значно більше часу [5, с. 139]. У військовій галузі існують унікальні абрєвіатури, які можуть бути неперекладними, а тому потребують певного розшифрування чи навіть пояснення терміна. Так, у Глосарії зафіксовано абрєвіатури MGRS, MLC: (MGRS) *Military Grid Reference System* – система військового координатного квадрата; (MLC) *Military Load Classification* – військова класифікація навантаження. Такі абрєвіатури містять значну кількість інформації та її важко передати абрєвіатурою мови перекладу.

4. ВИСНОВКИ І НАПРЯМИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

У результаті дослідження офіційних документів НАТО встановлено, що така документація широко використовує військову лексику (терміни, що пов'язані з військовою справою, зброєю і технікою), яка перекладається спеціальними термінами й словами військового спрямування. Структурно-композиційний аналіз показав, що англomовні терміни можна відтворювати українською мовою із застосуванням різних перекладацьких моделей, що відрізняються від оригінальних, однак максимально точно передають значення. При перекладі англomовних термінів було застосовано описовий спосіб, дослівний переклад, транслітерацію, транскрибування, семантичний переклад, які забезпечили передачу особливостей змісту оригінального тексту. Особливої уваги потребують абрєвіатури й скорочення, які часто використовуються у військовій лексиці, несуть закодовану інформацію й вимагають максимальної точності та зрозумілості в українському контексті. Перспективу подальшої наукової розвідки вбачаємо у вивченні інших офіційних документів НАТО на семантичному, стилістичному та прагматичному рівні.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Балабін В. В. Теоретичні засади військового перекладу в Україні: монографія. Київ: Логос, 2018, 492 с.
- Гомон А.М., Чернявська С.М., Шокуров О.В. Неологізми в українській військовій термінології: лексико-семантичні особливості. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика. Том 34 (73) № 1. Ч.2. 2023. С.168–174. DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2023.1.2/27>
- Зайцева М.О. Особливості перекладу термінів на військову тематику. *Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова*. Випуск 10. 2013. С. 96–102.
- Пальчевська О.С., Іванишин Н.Л., Губич П.В. Особливості використання та перекладу лексичних засобів англomовних документів НАТО. *Закарпатські філологічні студії*. Вип. 27, Т.3 2023. С. 139–142. DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.27.3.26>
- Пуш, О.М. Гасюк, Н.В., Особливості перекладу військової термінології. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Філологія, 58, 2022, С. 305–308. DOI <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2022.58.68>
- Яблочнікова В. О. Особливості перекладу військової термінології. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Філологія, 61, 2023, С. 246–249.
- Ian Jones. The NATO Terminology Programme and NATO Term. In *Proceeding of Translating and the Computer* 33,

London, UK. Aslib <https://aclanthology.org/2011.tc-1.6.pdf>

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

Glossary of Terms and Definitions Concerning the Safety and Suitability for Service of Munitions, Explosives and Related Products, AO-38 (2000) <https://www.nato.int/structur/AC/310/pdf/nov2000.pdf>
 The NATO Glossary of Terms and Definitions “AAP-06” (2013) https://www.jcs.mil/Portals/36/Documents/Doctrine/Other_Pubs/aap6.pdf

REFERENCES

- Balabin V.V. Theoretical and Conceptual Framework for Military Translation. Kyiv, 2018. 492 p. [in Ukrainian]
 Homon A.M., Cherniavska S.M., Shokurov O.V. Neologisms in Ukrainian Military Terminology: Lexico-Semantic Features. Scientific notes of V.I. Vernadsky Taurida National University. Series: Philology. Journalism. Vol. 34 (73) № 1/2. 2023.168–174 [in Ukrainian]
 Ian Jones. The NATO Terminology Programme and NATO Term. In Proceeding of Translating and the Computer 33, London, UK. Aslib <https://aclanthology.org/2011.tc-1.6.pdf>
 Palchevska O.S., Ivanyshyn N.L., Hubyh P.V. English Language NATO Documents Lexical Means use and Translation Peculiarities. Transcarpathian Philological Studies. Vol. 27/ 3. 2023.139–142. [in Ukrainian]
 Push O., Hasiuk N., Peculiarities of translation of military terminology. Scientific journal of the International Humanitarian University. Series: Philology. Vol. 58, 2022, 305-308. [in Ukrainian]
 Yablochnikova V.O Peculiarities of translation of military terminology. Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Series: Philology, 61, 2023, 246–249.
 Zaitseva M.A. Peculiarities of Translation on the Terms in the Texts on Military Issues. Scientific journal of M.P. Dragomanov National Pedagogical University. Vol. 10. 2013, 96–102

SOURCES OF ILLUSTRATIVE MATERIAL

Glossary of Terms and Definitions Concerning the Safety and Suitability for Service of Munitions, Explosives and Related Products, AO-38 (2000). <https://www.nato.int/structur/AC/310/pdf/nov2000.pdf>
 The NATO Glossary of Terms and Definitions “AAP-06” (2013). https://www.jcs.mil/Portals/36/Documents/Doctrine/Other_Pubs/aap6.pdf

Iryna Borbenchuk, Halyna Severyna, Margarita Maevska. The Structural and Semantic features of NATO Official Documents Terminology from the Translation Perspective. The article focuses on the study of the English terminology used in the official documentation of NATO and seeks to investigate the specific nature of its translation into the Ukrainian language. It is determined that the NATO Standardization Agency administrates the dissemination of statutes, standards, and doctrines to facilitate effective interaction and cooperation among allies. A notable characteristic of official documents resides in their connection to international law, thereby necessitating imperative precision in translation, standardized recording, and legal implementation. The NATO terminology system comprises terms and abbreviations, along with data (comments, examples, cross-references), and metadata (acceptability rating, source, approval date). It is established that the successful use of such documentation in Ukraine is contingent upon the adaptation of military terminology to align with the linguistic and cultural nuances of the Ukrainian context. The structural-semantic analysis provided in the research reveals the main translation models for terms as well as the parts of speech forming the structural models. The conducted research demonstrates that multi-component military terms from NATO official documents tend to be translated with equivalent prepositional attributive phrases by rearranging components and employing functional substitution, namely through loan translation. The investigation uncovers that the translation of military terminology predominantly employs descriptive methods, word-for-word translation, transliteration, transcription, and semantic translation, aimed at conveying the content of English-language terms. It is worth noting that military-related texts comprise abbreviations and acronyms necessitating precise explication and even decryption, given their informational significance, which cannot be replicated verbatim in the translated language. The results confirm that the translation of military terminology in NATO official documents necessitates the utilization of specialized military terms and calls for advancements in the standardization and unification of the termbase for adequate translation.

Keywords: military vocabulary; military terminology; NATO official documentation; translation aspects; structural and semantic features.